

Charakteristika a obsah vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve

Na medzinárodnej úrovni je dlhodobo diskutovaný model **vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve** (ďalej len „VSRD“). Viaceré prehľadové štúdie¹ dokazujú, že od kvality jednotlivých prvkov tohto modelu závisí miera participácie, aktivity a zapojenia všetkých detí a ich rodín, ale zvlášť najviac ohrozených skupín. Pod ohrozenými skupinami môžeme v najširšom slova význame vnímať deti a ich rodiny s rizikom znevýhodnenia. Podľa Európskej komisie² patria do tejto skupiny deti a ich rodiny žijúce v chudobe; deti so znevýhodnením (najmä mentálnym, ale v širšom ponímaní zdravotným); deti migranti, resp. žiadatelia o azyl; deti ohrozené zanedbávaním a zneužívaním; deti z prostredia, kde sa hovorí iným ako jazykom majority; a explicitne sú uvedené aj rómske deti.

Samotný pojem „vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve“ nemá ustálenú definíciu a v našom kontexte sa stretávame aj s viac menej synonymami, ako napr. raná starostlivosť, včasná starostlivosť, či včasná intervencia a pod.

Výskumy opakovane potvrdzujú, že **účasť detí na programoch VSRD môže vo významnej miere pozitívne ovplyvniť ich neskoršie úspechy v oblasti vzdelávania**. Zapojením sa do takéhoto programu sa u dieťaťa znižuje riziko opakovania ročníka či zaradenia do prúdu špeciálneho školstva a zvyšuje sa jeho šanca na ukončenie strednej školy. Celkovo sa zlepšuje jeho školská pripravenosť a školská úspešnosť. Mimoriadne dôležitá je dostupnosť programov vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve pre deti zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia, ako aj pre deti zo zdravotným znevýhodnením či rizikovým vývinom. Sú pre ne obrovskou príležitosťou postaviť sa na vstupe do povinného vzdelávania spolu so svojimi rovesníkmi na rovnakú štartovaciu čiaru. Vďaka skorej intervencii vstupujú do 1. ročníka lepšie pripravené zvládať nároky školy. Tým sa významne zvyšuje nielen ich šanca na školskú úspešnosť, ale aj kvalitnejší život. Preukázané sú totiž aj dlhodobejšie efekty programov vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve, ako napríklad vzťah medzi predškolskou prípravou a zárobkovou činnosťou v dospelosti. Investovať energiu a financie do zlepšovania kvality systému vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve sa preto naozaj oplatí.

Kvalitné programy VSRD pozitívne ovplyvňujú budúcnosť detí, a teda i spoločnosti. Sociologické a ekonomické analýzy zdôrazňujú vysokú návratnosť finančných prostriedkov vložených do programov VSRD³, keďže prispievajú k znižovaniu chudoby a zlepšeniu sociálnej mobility⁴. Investície v ranom detstve majú preukázateľne vyššiu návratnosť ako tie, ktoré sa uskutočňujú v neskorších fázach života človeka⁵.

Poskytovanie programov VSRD pre deti vo veku 0-3 roky z marginalizovaných rómskych komunit (ďalej len „deti z MRK“) bude vykonávané s cieľom:

- **podpory zdravého vývinu detí v ranom detstve (0-3 roky)** – sociálno-emočná oblasť, psychomotorika, kognitívne schopnosti, začínajúce exekutívne funkcie dieťaťa (sebaovládanie, spracovávanie informácií, kreativita a kognitívna pružnosť), jazykové a komunikačné schopnosti dieťaťa (slovná zásoba, vyjadrovanie),
- **rozvoja rodičovských kompetencií** – správne návyky a správanie v ranom detstve, budovanie vzťahovej väzby, podporná komunikácia s dieťaťom (povzbudzovanie a chválenie), znižovanie napätia a ochrana dieťaťa pred dlhodobým, neprimeraným stresom, prevencia domáceho násillia, zdravá životospráva, varenie

¹ Napr. Miškolci 2015 v Pedagogika... Lazzari a Vanderbroeck 2012... European Commission – Proposal for key principles 2014... European Agency for special and inclusive education 2010...

² Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care, 2014.

³ NAUDEAU, S., KATAOKA, N., VALERIO, A., NEUMAN, M. J., ELDER, L. K. Investing in Young Children: An Early Childhood Development Guide for Policy Dialogue and Project Preparation. Washington, D. C. : The World Bank, 2011

⁴ OECD. Starting Strong III – A Quality Toolbox for ECE and Care. Paris :OECD Publishing, 2012a; OECD. Education at a Glance 2012: OECD Indicators. Paris :OECD Publishing, 2012b

⁵ CUNHA, F., HECKMAN, J. J., LOCHNER, L., MASTEROV, D.V. Interpreting the evidence on lifecycleskillformation. Cambridge, Mass : National Bureau of Economic Research, 2005

a stravovanie, celková schopnosť matky a otca postarať sa o rodinu a vytvárať vhodné prostredie a podmienky pre zdravý vývin dieťaťa (zodpovednosť za seba a svoju rodinu, rodinné plánovanie, múdre finančné správanie, gramotnosť, jazykové a komunikačné zručnosti).

Prístup ku kvalitnej starostlivosti, výchove a vzdelávaniu v ranom detstve je pre optimálny vývin detí kľúčový. Kvalitné služby v oblasti zdravia, starostlivosti, výchovy a vzdelávania detí v útlom veku majú byť v prvom rade zamerané na potreby tých najmenších.

Fungujúci, na individuálne potreby detí a ich rodín orientovaný systém ranej starostlivosti a vzdelávania má byť taktiež zárukou dostupnosti špecializovanej pomoci a podpory v prípade rôznych problémov a krízových situácií v rodinách.

Deti, ktorým sa v útlom veku rodičia dostatočne venujú a spolupracujú pri tom s kvalifikovanými pedagógmi a ďalšími špecialistami, majú vo veku povinného vzdelávania lepšie šance osvojiť si v plnom rozsahu základné vedomosti, zručnosti, návyky, hodnoty a postoje, nevyhnutné pre úspešný život v dospelosti. Z tohto pohľadu sú rozvinuté a ľahko dostupné služby ranej starostlivosti, výchovy a vzdelávania nevyhnutným doplnením rodinného zázemia a zároveň všade tam, kde je to potrebné, aj **záchrannou sieťou na zmenšenie rizika zanedbania optimálneho vývinu detí v jeho kľúčových fázach.**⁶

Asistentka raného vzdelávania

Asistentkami raného vzdelávania sú na základe organizáciou stanovených kritérií **vybrané ženy z prostredia marginalizovaných rómskych komunít.**

Odporúča sa preto aplikovať pri výbere asistentiek raného vzdelávania **preferenčné zamestnávanie rómskych uchádzačiek** o uvedenú pozíciu.

Asistentky raného vzdelávania by mali byť bezúhonné, mali by mať predpoklady a základné zručnosti na prácu s deťmi, s rodičmi detí (s cieľom zapájania rodiny do realizácie samotných programov), mali by byť otvorené potrebám komunity, byť komunikatívne, so základmi logického myslenia a digitálnych zručností, so schopnosťou sa učiť, posúvať sa vpred, so schopnosťou fungovať v organizácii ako zamestnanec. Odporúčaná je znalosť materinského jazyka dieťaťa, ak ním nie je jazyk slovenský.

Uskutočňovanie intervencií by malo primárne prebiehať terénnou formou, kedy asistentky raného vzdelávania prichádzajú za dieťaťom a jeho rodinou do jeho prirodzeného prostredia a väčšina intervencie prebieha práve v domácom prostredí.

Organizácie a asistentky raného vzdelávania operujúce priamo v teréne by mali mať špeciálne pre oblasť VSRD k dispozícii viaceré vedomosti, kompetencie a zručnosti a to najmä v nasledovných oblastiach:

- poznania vývinových teórií dieťaťa a teórie „attachmentu“ a jej dopadov pre implementačnú prax v oblasti tvorby vzťahu medzi opatrujúcou osobou a dieťaťom;
- poznania dôsledkov psychickej deprivácie dieťaťa a možností intervencií v oblasti prevencie a zmierňovania jej následkov;
- používania orientačnej diagnostiky na určenie vývinovej úrovne dieťaťa;
- nástrojov na posilňovanie rodičovských kompetencií;
- poznatkov a nástrojov v oblasti podpory kognitívneho, emocionálneho, fyzického a sociálneho rozvoja dieťaťa;
- poznania kultúrnych a sociálnych špecifik rómskeho etnika.

Príklady pracovných činností asistentiek raného vzdelávania

⁶ <https://zimenova.sk/starostlivost-vychova-a-vzdelavanie-v-ranom-detstve/>

- priama práca v rodinnom prostredí s programom na rozvoj jemnej a hrubej motoriky, kognitívnych schopností, sociálno – emocionálnej stránky detí,
- rozvoj rodičovských zručností,
- realizácia spoločných rodičovských klubov so vzdelávacím obsahom,
- realizácia psychomotorických hier vyberaných s ohľadom na vek dieťaťa a jeho aktuálny stav s cieľom rozvinúť v maximálnej miere jeho zmyslový, pohybový, rozumový, jazykový, psychický a sociálny potenciál, postupné a systematické zlepšovanie sústredenosti, postrehu, orientácie v priestore, cibrenie koordinácie zmyslov a postupné rozpoznávanie tvarov a farieb,
- poradenstvo a vzdelávanie pre matky v témach tehotenstva a životosprávy, starostlivosti o dieťa v prenatálnom období a prípravy na starostlivosť o dieťa od narodenia,
- spoločné čítanie detí s dospelým, najčastejšie s príbuzným dieťaťa,
- kreovanie rovesníckych skupiniek žien – matiek (nie sú vylúčení ani muži – otcovia) s cieľom (okrem svojich hlavných aktivít – čítanie kníh s deťmi, pomáhajúce pri práci s deťmi, organizovanie besied s odborníkmi a pod.) sa začať spolu stretávať a vymieňať si sociálne, rodičovské rady,
- rozvíjanie veľmi úzkej spolupráce s MŠ a inými dôležitými inštitúciami v lokalite,
- zúčastňovanie sa na vzdelávacích aktivitách, vrátane online foriem.

Mentorovanie a supervízia asistentiek raného vzdelávania

Vzhľadom na špecifickosť a náročnosť práce asistentiek raného vzdelávania je veľmi dôležité a žiadúce im v projekte poskytovať podporu prostredníctvom **kvalitných tréningov a priebežného vzdelávania** poskytovaného odborníkmi a ľuďmi z praxe, **mentorovania** skúsenými mentorkami, **ale aj individuálnej či skupinovej supervízie**.

Náklady na tieto činnosti si prijímateľ môže hradíť cez paušálne výdavky.

Príklady pracovných činností mentora:

- poskytuje podporu asistentke raného vzdelávania, ten ju poskytuje rodičovi, ten zas dieťaťu. Je dôležité, aby rodič vnímal pracovníka pre VSRD ako zdroj podpory a informácií,
- vedie asistentku raného vzdelávania k čo najväčšej samostatnosti, posilňuje a povzbudzuje k tomu, aby čo najviac využívali svoj potenciál a schopnosti,
- na začiatku spolupráce si s asistentkou raného vzdelávania dohodnú pravidlá a hranice fungovania a vzájomnej komunikácie,
- s asistentkou raného vzdelávania si stanovuje mesačné ciele (pracovné aj osobné - napr. vzdelanie, zmena bývania), poskytuje priebežnú podporu, ak si ju asistentka raného vzdelávania nevie zabezpečiť a hodnotí ich napĺňanie (napr. komunikuje s úradmi, zabezpečí tútora, ukazuje možnosti napredovania,..),
- pozoruje lekcie (aktivity) poskytované asistentkou raného vzdelávania dieťaťu a rodičom,
- spätnú väzbu k priebehu lekcii podáva až po jej skončení, nie v jej priebehu a nie pred rodičom,
- kontroluje správnosť vyplnenia aktivít asistentky raného vzdelávania - zrealizované lekcie, ich obsah, fotografie, reakcie rodičov,

- priebežne monitoruje potrebu vykonania skríningu detí a naplánuje ich realizáciu spolu s asistentkou raného vzdelávania a rodičmi v programe,
- organizuje rodičovské kluby v spolupráci s asistentkou raného vzdelávania,
- v spolupráci s asistentkou raného vzdelávania pripravuje v komunite aj iné aktivity pre zapojené rodiny (napr. MDD, Mikuláš, výlety, divadielko, koncerty,...),
- máva hodnotiaci rozhovor s asistentkou raného vzdelávania, kde si poskytujú vzájomnú spätnú väzbu,
- zúčastňuje sa školení, vzdelávacích seminárov a mentoringových stretnutí, vrátane online foriem,
- zabezpečuje kontakt a komunikáciu so zástupcami miestnych inštitúcií (TSP, MŠ, ZŠ, Zdravotní asistenti a iné),
- pomáha asistentke raného vzdelávania, v prípade, že potrebuje pomôcť s vyplnením prihlášok nových rodín do programu,
- pomáha osloviť nové rodiny do programu, iba ak si asistentka raného vzdelávania takúto pomoc vyžiada.